

فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر

سال پنجم، شماره سیزدهم، تابستان ۱۳۹۰

تاریخ پذیرش: ۹۰/۴/۲۸

تاریخ دریافت: ۹۰/۳/۱

صص ۱۲۴ - ۸۷

بررسی جامعه شناختی میزان اعتماد اجتماعی زنان و عوامل موثر بر آن در شهر بروجن

حسین علی قجری^۱، اعظم علیخانی فرادنبه^۲

چکیده

امروزه اعتماد اجتماعی، یکی از ابعاد اصلی سرمایه اجتماعی محسوب می شود. سرمایه اجتماعی سرمایه ای است که در کنار سایر سرمایه ها از جمله: سرمایه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی می تواند زمینه رشد و توسعه در هر جامعه ای را فراهم نماید. با توجه به این مسأله، می توان با شناخت میزان اعتماد اجتماعی و عوامل تاثیرگذار بر آن در میان گروه های مختلف جامعه، به رشد و توسعه جامعه کمک نمود. با توجه به این اهمیت، این مقاله، نیز با هدف بررسی میزان اعتماد اجتماعی زنان شهر بروجن و عوامل تأثیرگذار بر آن، به نگارش درآمده است. در راستای این هدف، این مقاله سعی دارد به سؤالات زیر پاسخ دهد: ۱- اعتماد اجتماعی زنان در شهر بروجن چه میزان است؟ ۲- عوامل اجتماعی موثر بر اعتماد اجتماعی

h_ghajari@yahoo.com

۱- استادیار دانشگاه پیام نور بروجن

۲- کارشناس ارشد جامعه شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهاقان

زنان کدامند؟ برای پاسخ به این سؤالات با بررسی نظریات مختلف مربوط به اعتماد اجتماعی، با تمرکز بر نظریات صاحب‌نظرانی چون جیمز کلمن، آنتونی گیدنز، فرانسیس فوکویاما و رابرت پاتنام ۸ فرضیه در پاسخ به سؤالات مطرح شد. این فرضیه‌ها، با روش پیمایشی مورد آزمون واقع شدند. ابزار سنجش در این مقاله پرسشنامه محقق ساخته است. با انجام pre test میزان آلفای کرونباخ این پرسشنامه ۰/۸۳ بدست آمد که دلالت بر پایایی آن دارد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۶ نفر برآورد شد و پس از آن پرسشنامه‌ها توزیع، جمع‌آوری و پردازش شد. اهم نتایج حاصله از این تحقیق عبارتند از: - میزان اعتماد اجتماعی با میزان ۴۶/۱۱ درصد، در سطح متوسطی است. بالاترین میزان اعتماد در میان پاسخگویان اعتماد غیررسمی با میزان ۵۹ درصد و پایین‌ترین میزان اعتماد تعمیم‌یافته با میزان ۲۱ درصد است. اعتماد رسمی نیز با میزان ۴۵ درصد در سطح متوسط می‌باشد. در آزمون رگرسیون دو متغیره، عوامل تأثیرگذار بر اعتماد اجتماعی زنان: اعتماد اجتماعی خانواده با میزان بتای ۰/۷۱۳، اعتماد اجتماعی خویشاوندان با بتای ۰/۶۱، احساس امنیت با بتای ۰/۳۹۴، سنت‌گرایی با بتای ۰/۲۶۹، دین‌داری با بتای ۰/۲۰۴، غرب‌گرایی با بتای ۰/۱۷۴- و ویژگی‌های شخصی با بتای ۰/۱۱۷، بر میزان اعتماد اجتماعی زنان دارای تأثیر معناداری هستند.

واژه‌های کلیدی: اعتماد اجتماعی، زنان شهر بروجن، غرب‌گرایی، سنت‌گرایی، دین‌داری، احساس امنیت

بیان مسأله

خاستگاه اصلی اعتماد در نگرش مثبت و معنادار افراد جامعه به یکدیگر نهفته است. نگرش‌های مثبت و معنادار افراد به یکدیگر سبب ثبات در روابط اجتماعی می‌شود به گونه‌ای که افراد آن جامعه خود را در ارزش‌های فردی و اجتماعی بیشتر سهم می‌دانند و بدین طریق پیوندهای اجتماعی مستحکم‌تر و انسجام جامعه بیشتر می‌شود، جامعه منسجم با هزینه و زمان کمتری به اهداف خود می‌رسد که این به روند رشد و توسعه جامعه کمک شایانی می‌نماید. اندیشمندان و صاحب‌نظران علوم اجتماعی با توجه به رویکردهای گوناگون خود در حوزه

روانشناسی، جامعه‌شناسی، سیاست، اقتصاد و ... تعاریف و تفاسیر مختلفی از مفهوم اعتماد ارائه داده‌اند و هر کدام ابعاد جداگانه‌ای از این موضوع را مورد بررسی قرار داده‌اند. در این میان اعتماد اجتماعی از مفاهیم اساسی در جامعه‌شناسی است که از دیر باز تا کنون اندیشه بسیاری از جامعه‌شناسان کلاسیک و معاصر را به خود معطوف داشته است. در ادبیات جامعه‌شناسی اعتماد را می‌توان در مفهوم همبستگی دورکیم باز شناخت. در ساختن همبستگی و بازسازی آن تماس‌های چهره به چهره و داشتن اطلاعات عامل مهم و اساسی است و این روابط و شناخت منجر به اعتماد افراد به یکدیگر و نهایتاً منجر به همبستگی مکانیک می‌شود که مورد نظر دورکیم بوده است. از دیگر نظریه‌پردازان کلاسیک ماکس وبر است که رفتار عقلانی ارزشی را وابسته به وجود و حضور اعتماد می‌داند. اعتمادی که منشأ آن منافع فردی و گروهی است. به نظر وبر، اعتماد بر روابط مشروعیت سنتی^۲ و فرهمندانه^۳ و بر مشخصه‌های غیر عقلانی استوار است. این نوع اعتماد در رفتارهای عقلانی- ارزشی^۴ و عقلانی هدفمند^۵ هم وجود دارد. وبر همچنین معتقد است اخلاق پروتستانتیسم در شکل‌گیری روحیه سرمایه‌داری از طریق افزایش اعتماد به جنبه اقتصادی آموزه‌های دینی پروتستانتیسم تأثیر بسزایی داشته است. آن‌جا که برای کسب درآمد به هر شکل واجد ارزش دینی تلقی می‌گردد و حتی از آن به عنوان "تکلیف" یاد می‌شود، فعالان اقتصادی از این حیث که عاملان به تکلیف الهی هستند، قشر و گروه قابل اعتمادی محسوب می‌شوند. از دیگر نظریه‌پردازان می‌توان به زیمل^۶ اشاره نمود که اعتماد را معادل کلمه "ایمان" به کار می‌برد و به اعتقاد وی اعتماد نوعی ایمان و اعتقاد به افراد جامعه است. در دیدگاه پارسونز^۷ اعتماد می‌تواند ایجاد اتحاد و انسجام اجتماعی و ثبات و نظم باشد. به عقیده وی اعتماد این باور را در افراد ایجاد می‌کند که دیگران به منظور دست‌یابی به یک

1 M. Weber

2 Traditional

3 Charismatic

4 Value-Rational

5 Objective- Rational

6 Simmel

7 Parsons

موقعیت گروهی از منافع شخصی دست می‌کشند. اعتماد در واقع موجب می‌شود که دیگران به تعهدات و مسئولیت‌هایشان عمل کنند و موقعیت دیگران را درک نمایند. پارسونز نظام منسجم را، نظامی می‌داند که بتوان به عاملان آن‌ها در انجام وظایف‌شان اعتماد کرد که این پایداری و نظم سیستم اجتماعی کمک می‌کند. از جامعه‌شناسان متأخر می‌توان به گیدنز اشاره نمود. متفکری که به بررسی مسائل جامعه مدرن پرداخته و راه‌های عملی برای کاهش تبعات مدرنیته ارائه می‌دهد. یکی از این راه‌ها اعتماد است که همچون غربال عمل می‌کند و همه افراد عادی در جریان روایی با مسائل زندگی روزمره، خود را در پناه آن قرار می‌دهند. گیدنز اعتماد را این‌چنین تعریف می‌کند: اطمینان از اعتمادپذیری اشخاص یا نظام‌ها با توجه به یک رشته معین از پیامدها یا رویدادها، جایی که این اطمینان ایمان به صداقت یا عشق دیگری و یا صحت اصول انتزاعی (دانش فنی) را بیان می‌دارد. به عبارت دیگر، اعتماد به معنی اتکا یا اطمینان به کیفیت یا صفت یک شخص یا یک چیز و یا یک حقیقت و گفته است. فوکویاما نیز به مفهوم اعتماد توجه کرده است و این موضوع از تعریف وی از سرمایه‌اجتماعی به خوبی نمایان است. فوکویاما سرمایه‌اجتماعی را مجموعه‌معینی از هنجارها و ارزش‌های غیررسمی می‌داند که اعضای گروهی که همکاری میان‌شان و تعاون مجاز است در آن سهیم هستند، این ارزش‌ها و هنجارها باید شامل سجایایی از قبیل صداقت، ادای تعهدات و ارتباطات دوجانبه باشد. مشارکت در این ارزش‌ها و هنجارهای غیررسمی با چنین ویژگی‌هایی، توسط گروهی از افراد که همکاری و تعاون دارند، اعتماد را به وجود می‌آورد و این اعتماد به منظور بهره‌وری اقتصادی ایجاد می‌شود. بنابراین، فوکویاما اعتماد را بر مبنای سرمایه‌اجتماعی و در عرصه اقتصادی مطرح می‌سازد. رابرت پاتنام نیز اعتماد را یکی از مؤلفه‌های اصلی سرمایه‌اجتماعی در نظر می‌گیرد و مجموعه‌ای از اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها را سرمایه‌اجتماعی می‌داند و معتقد است این مفاهیم موجب ایجاد ارتباط و مشارکت بهینه یک اجتماع شده و در نهایت منافع متقابل آنان را تامین خواهد کرد. پاتنام در کتاب دموکراسی و سنت‌های مدنی به نحوه ارتباط سرمایه‌اجتماعی و اعتماد پرداخته است و بیان می‌کند که در فرهنگی که بنابر دلایل تاریخی،

انجمن‌های داوطلبان غنی‌ای وجود دارد که از طریق آن مردم هنر شرافتمندانه غلبه بر مشکلات را با اقدام جمعی و درک منافع شخصی خود را می‌آموزند، سطوح بالای اعتماد اجتماعی ایجاد می‌شود. شبکه‌های اعتماد دارای ارزش‌اند، زیرا نوعی سرمایه اجتماعی خلق می‌کنند که به عنوان هنجارهای متقابلیت و اعتماد تعریف می‌شود. جیمز کلنن نیز با طرح نظریه انتخاب عقلانی، اعتماد را وجه اصلی در برقراری ارتباط بین فرد امین و فرد اعتماد کننده بیان می‌کند. بدین معنا که انسان‌ها در کنش‌های اجتماعی خود هدفمندند و جهت تأمین منافع‌شان حرکت می‌کنند. حال اگر این اعتماد در حد مطلوب وجود داشته باشد ارتباط و یا نوعی معامله کنشی بین افراد رخ می‌دهد و اگر در حد مطلوب وجود نداشته باشد کنش‌ها دچار مشکل می‌شود. در ایران نیز تحقیقات بسیاری بر مبنای دیدگاه این نظریه پردازان انجام شده است. هر یک از این تحقیقات به مطالعه جنبه‌های خاصی از اعتماد پرداخته‌اند. در این مقاله نیز به بررسی جامعه‌شناختی اعتماد اجتماعی زنان در شهر بروجن پرداختیم. شهری که فرهنگ و سنت‌های کهن خود را در کنار استفاده از نشانه‌های زندگی مدرن حفظ نموده است، این شهر برای مطالعه اعتماد به عنوان یک نمونه مطالعاتی، مورد قابل توجه برای بررسی است.

۲- سوال‌ها

باتوجه به مطالب مطرح شده در بیان مسأله، این مقاله در تلاش است تا در راستای هدف مطروحه به سوالات زیر پاسخ دهد؛

- اعتماد اجتماعی زنان در شهر بروجن چه میزان است؟

- عوامل اجتماعی موثر بر اعتماد اجتماعی زنان کدامند؟

۳- فرضیه‌ها

- میزان اعتماد اجتماعی زنان از لحاظ میانگین حد در متوسطی است.

۱- اعتماد اجتماعی خانواده، ۲) اعتماد اجتماعی خویشاوندان، ۳) میزان دین‌داری، ۴) طبقه اجتماعی، ۵) احساس امنیت، ۶) سنت‌گرایی، ۷) غرب‌گرایی و ۸) ویژگی‌های شخصی بر اعتماد اجتماعی زنان دارای تأثیر معناداری هستند.

۴- پیشینه تحقیق

پیرامون اعتماد اجتماعی تحقیقات بسیاری صورت پذیرفته است. سعی شده است اهم آن‌ها که قرابت بیشتری با مقاله دارند بیان شوند.

- تحقیقی تحت عنوان "سنجش اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در مراکز شهرستان‌های چهارمحال و بختیاری" (۱۳۸۹) توسط محمود کتابی و دیگران با هدف اطلاع از میزان اعتماد و شناخت مهم‌ترین عوامل مؤثر و مرتبط با آن در استان چهارمحال و بختیاری انجام شده است. در این تحقیق، با استفاده از نظریه پردازان کلاسیک و معاصر، اعتماد به زیر شاخه‌های اعتماد بین شخصی، اعتماد بنیادی، اعتماد عمومی، اعتماد سازمانی، اعتماد سیاسی، اعتماد به مشاغل و مناصب تقسیم شده است. این تحقیق، با شیوه پیمایشی و با نمونه ۶۱۲ نفری در ۶ شهر انجام گردیده است. بر اساس نتایج این تحقیق، متغیرهای احساس امنیت، دین‌داری، پنداشت از میزان دین‌داری مردم، با اعتماد اجتماعی دارای ضریب همبستگی معنی‌داری هستند و به جز اعتماد بنیادین و بین شخصی، میزان اعتماد در بقیه انواع فوق در حد متوسط و پایین‌تر از حد متوسط بوده است.

- مقاله ای با عنوان "بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی شهروندان" (۱۳۸۹) توسط جعفر هزارجریبی و رضا صفری شالی به نگارش درآمده است. این مقاله مستخرج از دو پیمایش ملی در خصوص اعتماد اجتماعی در شهرهای تهران، قزوین و قم است. در این مقاله، تجزیه و تحلیل عاملی گویه‌ها نشان می‌دهد گویه‌های مربوط به اعتماد بین شخص در یک عامل جمع شده و با هم همبستگی بالایی دارند و گویه‌های مربوط به اعتماد به گروه‌ها و اصناف اجتماعی مختلف و رسانه به عنوان عامل دوم از همبستگی بالایی برخوردارند و به این

ترتیب می‌توان از اعتماد بین شخصی تحت عنوان عامل «اعتماد به گروه‌های خودی» و گروه دوّم تحت عنوان «اعتماد به گروه‌های غیر خودی» یاد کرد. میانگین اعتماد به گروه اوّل به مراتب بیشتر از گروه دوّم است. با توجّه به نتیجه رگرسیونی ۱۰ متغیر مستقل اثرگذار بر متغیر وابسته (اعتماد اجتماعی)، متغیر فضای مناسب اخلاق عمومی با ضریب تاثیر ۰/۲۵ بیشترین تاثیر و پس از آن متغیر احساس امنیت اجتماعی با ۰/۲۴ و سپس متغیرهای انسجام اجتماعی، رضایت اجتماعی، پابندی دینی، روحیه نوع‌دوستی و مقبولیت اجتماعی در مراتب بعدی قرار داشته‌اند، متغیرهای پایگاه اقتصادی و اجتماعی، بیگانگی اجتماعی و احساس محرومیت ضریب معقولی بر اعتماد اجتماعی داشته‌اند.

- مقاله‌ای دیگر، تحت عنوان "بررسی وضعیت اعتماد در ایران و راه‌های باسازی آن" (۱۳۸۷) توسط مرتضی زین‌آبادی انجام شده است. این مقاله مستخرج از پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان در سال ۱۳۷۹ است. در این مقاله، به بررسی اعتماد در سه سطح خرد، میانه و کلان در جامعه ایران پرداخته شده است. نتایج این مقاله، حاکی از آن است اعتماد مردم در سطح خرد از وضعیت نسبتاً خوبی برخوردار بوده است و مردم اعتماد خوبی به اعضای خانواده خود و فامیل و دوستان خود دارند. اعتماد به دولت هم در وضعیت نسبتاً معمولی قرار داشته است. اما وضعیت اعتماد در سطح میانی (اعتماد عام و تعمیم یافته به مردم) در وضعیت مطلوب و مناسبی قرار نداشته است.

- مقاله دیگری با عنوان "اعتماد اجتماعی و خانواده" (۱۳۸۷) توسط زهره سمیعی با هدف مرور کلی بر مفهوم‌پردازی اجتماعی درباره اعتماد اجتماعی و مناسبات آن با مفهوم چند وجهی و نهاد اجتماعی خانواده، انجام شده است این مقاله مستخرج از یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان در سال ۱۳۷۹ و سال ۱۳۸۲ است. بر اساس نتایج این مقاله، ۸۸/۵ درصد پاسخ‌گویان اعتماد زیادی به خانواده خود داشته‌اند و تنها ۱/۸ درصد اعتماد کمی به اعضای خانواده خود داشته‌اند.

- مقاله‌ی تحت عنوان "بررسی اعتماد اجتماعی در کره جنوبی" از جونگ سونگ یو (۲۰۰۵) با هدف بررسی نظریه فوکویاما در خصوص پایین بودن اعتماد در کره، انجام شده است. فوکویاما در مطالعه‌ای که در سال ۱۹۹۵ انجام داده است کشور کره جنوبی، فرانسه، ایتالیا، چین و جوامع مانند تایوان و هنگ کنگ را به عنوان جوامع با اعتماد کم توصیف می‌کند و معتقد است در این جوامع شعاع اعتماد اغلب محدود به قوم و خویش است و از این رو اعتماد اجتماعی (اعتماد عمومی بین فردی) در خارج خویشاوندی نسبتاً کم است. نویسنده مقاله، دیدگاه فوکویاما در مورد جامعه کره درست نمی‌داند و معتقد است شاید بعد جنگ جهانی دوم جامعه کره با جوامع دیگری همچون تایوان و فیلیپین، دارای اعتماد اجتماعی پائین بوده باشد اما امروزه به نظر می‌رسد اعتماد اجتماعی در کشور کره نسبت به کشور فیلیپین در سطح بالاتری باشد هر چند از کشور تایوان هنوز کمتر است و این کاهش اعتماد اجتماعی به خاطر کاهش اعتماد سیاسی به دلایل افزایش نابرابر درآمدها و تشدید درگیری‌ها منطقه در طول دوره اول دموکراسی رخ داده باشد.

- مقاله‌ای توسط کلاوس اوفه، تحت عنوان "چگونه می‌توان به شهروندان اعتماد داشت؟" (۱۳۸۴) به نگارش درآمده است. او در این مقاله به بررسی چیستی و ابعاد اعتماد می‌پردازد. به نظر اوفه، اعتماد گمانه‌ای بر مبنای ارزیابی دیگران است که ممکن است اشتباه باشد. او معتقد است که از ترکیب دو گانه‌های «توده - نخبه» و «افقی - عمودی» چهار حوزه بدست می‌آید که روابط اعتماد در آن چهار حوزه خود را نشان می‌دهد. نخستین حوزه اعتماد شهروندان به همشهری‌های خود است، حوزه دوم اعتماد به نخبگان سیاسی یا نخبگان سایر بخش‌ها (از قبیل نمایندگان رسانه، پلیس، دادگاه‌ها، ارتش یا پزشکان) است، اعتماد نخبگان به یکدیگر و نخبگان دیگر بخش‌ها از قبیل نخبگان بخش‌های تجاری، کارگری، دینی، دانشگاهی، ارتشی و غیره، سومین حوزه اعتماد را تشکیل می‌دهد؛ چهارمین حوزه اعتماد سطوح بالا نسبت به سطوح پائین جامعه است که در آن نخبگان درباره گرایش‌های رفتاری عناصر بخش‌های مختلف یا کل توده‌ها به باورهای دست می‌یابند.

- تحقیقی تحت عنوان "اعتماد اجتماعی آمریکایی‌ها، چه کسی، کجا و چرا؟" (۲۰۰۶) توسط پل تیلور انجام شده است. این تحقیق، بوسیله، نظرسنجی تلفنی با نمونه ۲۰۰۰ نفری انجام شده است. این تحقیق، نشان می‌دهد میزان اعتماد سفیدپوستان بیشتر از اعتماد هیسپانیک‌ها (پاسخ‌گویان از هر نژادی غیر سفید) است. همچنین خانواده‌های با درآمد بالا نسبت به درآمدهای پایین؛ متأهل‌ها نسبت به مجردها؛ میان‌سالان و مسن‌ترها نسبت به جوان‌ها؛ و ساکنان روستا نسبت به ساکنان شهرستان‌ها از میزان اعتماد بیشتری برخوردار بودند.

۴- چارچوب نظری و مدل تحلیلی

چارچوب نظری این مقاله تلفیقی از نظریات کلمن، گیدنز، فوکویاما و پاتنام می‌باشد که در ذیل به صورت مختصر مرور می‌شود.

۴-۱- جیمز کلمن

به اعتقاد کلمن اعتماد یک کنش اجتماعی است که در آن زمان نقش اساسی بازی می‌کند و این باعث تفاوت آن با معاملات بازار می‌شود. در اعتماد کنشگری به طور یک جانبه کنترل بر منابع معینی را به کنشگر دیگر انتقال می‌دهد، با این امید یا انتظار که کنش‌های دیگری بهتر از کنش‌های خودش، منافعش را تأمین کند و این در حالی است که فقط مدتی پس از آن که این انتقال را انجام داد، می‌توان از درستی آن اطمینان حاصل کند. به طور کلی وارد کردن احتمال خطر در تصمیم‌گیری برای دست زدن یا دست نزدن به کنش را که به عملکرد کنشگر دیگر بستگی دارد، تحت عنوان واژه اعتماد توصیف می‌کند (کلمن، ۱۳۷۷: ۱۴۶).

به نظر کلمن در یک رابطه اعتماد، حداقل دو طرف وجود دارد، اعتماد کننده و امین. که هر دو طرف هدفمند هستند و هدف آن‌ها تأمین منافع‌شان است و معتقد است کنش‌های هر کنشگر را باید به صورت کنش‌های معقول در تعقیب هدف‌ها تبیین کرد. تصمیم اعتماد کننده برای اعتماد کردن به امین و امین که منافع خود را در حفظ اعتماد یا گسستن اعتماد بداند بستگی به این دارد که نفع خود را در چه شرایطی می‌تواند به حداکثر برساند (همان منبع: ۱۵۲). در برخی کنش‌ها ممکن است کنشگر هم اعتماد کننده و هم امین باشد که در این

صورت اعتماد کننده امین ممکن است با تصمیمی هم در مقام اعتماد کننده و هم در مقام امین مواجه شود. در مقام اعتماد کننده با این تصمیم که آیا اعتماد کنند یا اعتماد نکنند و در مقام امین با این تصمیم که آیا اعتماد را حفظ کند یا نقض کند. و معاملات سه جانبه که یک طرف هم به عنوان اعتماد کننده و هم به عنوان امین عمل می کند نقش خاصی در نظام های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بازی می کند و شبکه های گسترده ای از افراد را در نظام های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی به یکدیگر پیوند داده و اعتماد را در جامعه گسترش می دهند. کلمن در مورد رابطه مبتنی بر اعتماد توجه به چند نکته را ضروری می داند: - برقراری اعتماد کنشی را از جانب امین به وجود می آورد که در غیر این صورت ممکن نمی گردد و اگر امین قابل اعتماد باشد، فردی که اعتماد می کند در وضعیت بهتری است تا این که اعتماد نکرده باشد. در صورتی که اگر امین قابل اعتماد نباشد، اعتماد کننده در وضعیت بدتری خواهد بود تا چنانچه اعتماد نمی کرد. سوم اینکه کنش برقراری اعتماد متضمن این است که اعتماد کننده به طور ارادی منابع را در اختیار امین بگذارد بدون هیچ گونه تعهد واقعی از جانب طرف دیگر (امین از مورد اعتماد واقع شدن بی اطلاع باشد). و نکته چهارم در کنش اعتماد در شرایطی که امکان استفاده از ضمانت وجود ندارد به دلیل این که ارزش توافق شده ای در مورد چیزهای که اعتماد کننده واگذار می کند وجود ندارد مانند وضعیت های سیاسی و اجتماعی، ضرورت برقراری اعتماد بیشتر مطرح است. کلمن معتقد است شخص در شرایطی اعتماد می کند که بخت منفعت به احتمال زیان بیشتر از نسبت مقدار زیان بالقوه به مقدار منفعت بالقوه باشد (همان منبع: ۱۵۸). کلمن سه نوع واسطه متفاوت را در اعتماد متمایز کرده است که هم در فعالیت های اقتصادی و همچنین در فعالیت های کاملاً غیر اقتصادی در نظام های سیاسی و اجتماعی می توان دید. عوامل واسطه به ترتیب مشاور، ضامن و سرمایه گذار می نامد (همان منبع: ۲۷۷). کلمن معتقد نوع و میزان اعتمادی که به هر یک از این سه نوع واسطه ابراز می شود تفاوت می کند. در مورد واسطه مشورتی، اعتماد کننده به قضاوت مشاور اعتماد می کند، که سبب می شود به توانایی و صداقت امین اعتماد کند. این اعتماد اعتماد کننده به قضاوت مشاور است که اعتماد به توانایی عملکرد

امین‌نهایی را به دنبال دارد. چنانچه ضامن یا کارفرما واسطه باشند، اعتمادکننده به توانایی و عملکرد و صداقت امین اعتماد می‌کند. واسطه برای اینکه بتواند به وظیفه خود در نقش واسطه عمل کند، باید به قضاوت خود بسیار اعتماد داشته باشد (همان منبع: ۲۷۸). در واسطه مشورتی، واسطه کامل مانند دو واسطه دیگر نیست. اعتمادکننده هنوز باید به امین اعتماد کند، اما در دو مورد دیگر اعتمادکننده فقط به واسطه اعتماد می‌کند. اگر واسطه مشاور باشد و اثبات شود که امین غیر قابل اعتماد است، آن‌گاه اعتمادکننده منابع را از دست خواهد می‌دهد و واسطه اعتبارش از دست می‌دهد. اگر واسطه ضامن یا سرمایه‌گذار باشد و امین غیر قابل اعتماد باشد، اعتمادکننده چیزی را از دست نمی‌دهد. در مورد واسطه کارفرما چندین اعتمادکننده، که گاهی دارای انواع منابع گوناگون هستند، باید اعتماد کنند و بخشی از توانایی عملکرد کارفرما ممکن است پخش صحیح منابع میان معتمدان باشد که مشترکاً منافع فعالیت را تولید می‌کنند. کلمن اهمیت وجود واسطه‌ها و استفاده گسترده از واسطه‌ها را برای گروه بسیار بزرگی از افراد مانند زنان خانه‌دار، جوانان، نویسندگان، افراد بازنشسته و ... بسیار ضروری می‌داند و برعکس افراد معینی مانند کسانی که در سمت‌های مدیریت در سازمان‌ها بزرگ اشتغال دارند، به آسانی همه‌گونه اعتماد به آنان ابراز می‌شود و زندگی آنان خالی از انواع موانعی است که اعتماد دیگران می‌تواند آن‌ها را برطرف کند و این نتیجه توزیع نامتقارن اعتماد به افراد است (کلمن، ۱۳۷۷: ۲۸۳). کلمن ناقرینگی متفاوتی را که برخی جوامع و نواحی پیش از مدرن یافت می‌شود اشاره می‌کند که در این نوع ناقرینگی برپایه خانواده بوده است که اعتماد تقریباً بیشتر به خانواده‌ها، ابراز می‌شده تا به افراد و از آن‌جا که خانواده مسئولیت کنش‌های اعضایشان را بر عهده داشتند، اعتماد به یک خانواده، شامل اعتماد به تمام اعضای آن می‌گردید. خانواده‌های مختلف "درجه‌بندی اعتماد" متفاوتی داشتند، که در موقعیت‌های اجتماعی آن‌ها بازتاب می‌یافت و به همه اعضایشان انتقال پیدا می‌کرد. این ناقرینگی در جامعه مدرن تقریباً به طور کامل با ناقرینگی دیگری جایگزین شده است که ناشی از واسطه بودن کنشگران دارای شخصیت حقوقی بین اعتمادکننده و امین است (همان منبع: ۲۸۴). کلمن معتقد است مفاهیم

ضمنی ترکیب جمعیت برای برقراری اعتماد، و بنابراین برای محتوای قضاوت‌ها و ارزیابی‌ها مدخل ارزشمندی برای تحقیق فراهم می‌کند. کنشگران هم به قضاوت و هم به عملکرد دیگران براساس ملاحظات عقلانی آنچه بهترین است و با در نظر گرفتن راه‌حل‌های گوناگون که در برابر آن‌ها وجود دارد اعتماد می‌کنند. اما توزیع سنی، جنسی، نژادی و ویژگی‌های دیگر کسانی که با آن‌ها ارتباط دارند و توزیع اساسی آن ویژگی‌ها در جمعیت تعیین می‌کند که آن‌ها با چه راه‌حل‌هایی رودررو هستند (همان منبع: ۲۹۴). کلمن سه نوع نتیجه گسترش و کاهش اعتماد را مشخص می‌کند؛ نخست، گسترش اعتماد به افزایش امکان بالقوه کنش اجتماعی از جانب کسانی که به آنان اعتماد شده است، نخبگان یا غیر آن‌ها، می‌انجامد و کاهش اعتماد تأثیر معکوس دارد. دوم، وابستگی قدرت امین برای موفقیت به میزان اعتماد تفویض شده، به این معناست که افزایش اعتماد، گرایش به گستردگی بیشتر دارد و کاهش اعتماد، به کاهش بیشتر منجر می‌شود؛ لذا این فرایند بی‌ثبات است. سوم، کاهش زیاد اعتماد در دسته‌ای از نخبگان، باعث فشار می‌شود که به تفویض اعتماد بیشتر در جای دیگر می‌انجامد (همان منبع: ۳۰۰).

۴-۲- آنتونی گیدنز

گیدنز در تفسیری که از دنیای مدرن دارد جایگاه خاصی را برای اعتماد قائل است. شاید بتوان گفت او در بین اندیشمندان اجتماعی - سیاسی مشخص‌ترین فردی است که با صراحت حرکت به سوی توسعه را از منظر اعتماد می‌نگرد (اختر محقی، ۱۳۸۵: ۲۸). از نظر گیدنز اعتماد به صورتی بلاواسطه با مفهوم ساختار و نهاد از یک سو و خصلت جامعه مدرن از سوی دیگر مرتبط است. ساختار از نظر او بر اساس قواعد و منابع تکرارپذیر توصیف می‌گردد. ویژگی تکرار پذیری و تداوم همان عناصری هستند که وی در تعریف اعتماد نیز آن‌ها را به کار می‌گیرد (زین آبادی، ۱۳۸۷: ۲۱). وی در تبیین اعتماد ابتدا دو مفهوم "فاصله‌گیری" و "بی‌ریشگی" را توضیح می‌دهد. نخستین مفهوم جدایی زمان و مکان یا فاصله‌گیری است. در جوامع ماقبل نوین، زمان همیشه در پیوند با مکان بود و اندازه‌گیری زمان دقیق نبود. اما امروزه

زمان معیار پیدا کرد و پیوند نزدیک میان زمان و مکان گسیخته شد. بدین سان، هم زمان و هم مکان از محتوا " تهی شدند"، و زمان و مکان به صورت‌های صرف تبدیل شدند. در جوامع ماقبل نوین، مکان بیشتر با حضور مادی تعریف می‌شد و از همین روی خصلتی محلی داشت. به نظر گیدنز، مکان امروزه بیش از پیش حالت "جابه‌جا شونده" پیدا کرده است. به این معنا که « مکان‌ها تحت تأثیر و رخنه نفوذهای اجتماعی بسیار دوردست شکل می‌گیرند. صورت مرئی هر مکانی در واقع روابط دوردستی را که ماهیت آن را تعیین می‌کند، پنهان می‌دارد». به تعریف گیدنز "بی‌ریشگی" مستلزم «جدا شدن روابط اجتماعی از محیط‌های محلی کنش متقابل و تجدید ساختار آن در راستای پهنه‌های زمانی- مکانی نامشخص است». او اساساً ویژگی جوامع مدرن را با همین دو مفهوم پایه‌ریزی می‌کند. دو مکانیسم بی‌ریشگی وجود دارد که نقش تعیین‌کننده‌ای در جوامع نوین برعهده دارند؛ هر دو آن‌ها را می‌توان تحت نظام‌های انتزاعی مشخص کرد. نخستین نوع بی‌ریشگی نشانی نمادین دارد که شناخته‌ترین آن پول است. پول فاصله‌گیری زمانی- مکانی را امکان‌پذیر می‌سازد که می‌توانیم با کسانی که در فاصله بسیار دور زمانی و مکانی با ما به سر می‌برند، معاملاتی را انجام دهیم. دومین نوع نظام‌های تخصصی‌اند. گیدنز این نظام‌ها را به عنوان « نظام‌های دستاورد فنی یا مهارت تخصصی» تعریف می‌کند که حوزه‌های وسیعی از محیط‌های مادی و اجتماعی محل زندگی امروز ما را سازمان می‌دهند. آشکارترین نظام‌های تخصصی متخصصانی چون وکیلان و پزشکان را در خود جای می‌دهند، اما پدیده‌های امروزه‌ای چون اتومبیل‌ها و خانه‌های ما نیز تحت تأثیر نظام‌های تخصصی ساخته می‌شوند. نظام‌های تخصصی تضمین‌های را برای انجام کار در راستای زمان و مکان فراهم می‌کنند. در جوامع تحت تسلط نظام‌های انتزاعی و فاصله‌گیری مکانی- زمانی، اعتماد بسیار مهم است. نیاز به اعتماد با این فاصله‌گیری ارتباط دارد: " دیگر نیاز نداریم به کسانی اعتماد کنیم که پیوسته در معرض دیدمان هستند و فعالیت‌شان را مستقیماً می‌توان بازنگری کرد". اعتماد هنگامی ضروری می‌شود که در نتیجه فاصله‌گیری‌های روزافزون زمانی و مکانی، دیگر اطلاع کاملی از پدیده‌های اجتماعی نداشته باشیم. خصلت بی‌ریشگی زندگی

مسایلی چون نیاز به اعتماد به نظام‌های انتزاعی به معنای عام و نظام‌های تخصصی به معنای خاص را مطرح می‌سازد. این خصلت عرصه‌های گسترده امنیتی نسبی در فعالیت اجتماعی را تسخیر می‌کند. انسان امروزی مجبور است با تحولات تکنولوژیکی و ساخت‌های رسمی که زندگی او را احاطه کرده است درصدی از خطر (عدم اعتماد) را با اعتماد به نظام‌های تخصصی با نگرشی عقلانی بپذیرد، که گیدنز این را اعتماد توأم با ریسک می‌نامد. حال اگر وزنه خطر در کنش‌های اجتماعی و کلان سنگین تر باشد اعتماد کاهش یافته و در مقابل بی‌اعتمادی رشد کرده و اختلال در مناسبات انسان و نهایتاً سیستم‌های اجتماعی ایجاد می‌شود (ریتزر، ۱۳۸۱: ۷۶۸-۷۶۷). گیدنز ده عنصر را در تعریف اعتماد خیل می‌داند. - اعتماد به غیبت در زمان و مکان - یعنی ارتباطات چهره به چهره و روابط خودمانی جای خود را به ساختارهای رسمی اجتماعی داده است. انسان امروز مجبور است بدون این که فعالیت‌هایش پیوسته در معرض دید باشد و یا دیگران را ببیند به نظام‌ها اعتماد کند و از دستاوردهای آن استفاده کند. - اعتماد اساساً به احتمال وابسته است. فرض اعتماد‌پذیری مستلزم پذیرش صداقت و درستی امین است (امین یا اعتماد شونده می‌تواند فرد یا نهاد اجتماعی باشد). بدیهی است شکست در این صداقت لطمات روانشناختی به اخلاق اعتماد وارد می‌کند. - اعتماد معطوف به نشانه‌های نمادین و نظام‌های تخصصی است. - اعتماد معطوف نشانه‌های نمادین و نظام‌های تخصصی است. - اعتماد به میزان زیادی با ایمان به دانش فنی همراه است. - اعتماد به اطلاعات همگانی توأم با شفافیت - درستی و صداقت نسبت به اطلاعات است و آموزش اولین عنصر شکل‌گیری شناخت در نگرش است. - اعتماد به احتمال وجود خطر که البته در حداقل باشد و به نتایج مطلوب بیانجامد. - اعتماد به وجود امنیتی اجتماعی. - اعتماد به سیستم امنیتی، نظارتی - اعتماد به سیستم‌های اطلاع‌رسانی. گیدنز ارزش‌هایی که می‌تواند در جوامع جدید امنیتی راستین و اعتماد اجتماعی را برانگیزاند به شرح زیر توضیح می‌دهد: - برابری در همه عرصه‌ها (نژادی - جنسی - قومی ...) در برابر قانون. - حمایت از قشرهای آسیب‌پذیر - اعتماد به اصل دموکراسی - آزادی به مثابه استقلال فردی - کثرت‌گرایی با اعتقاد به جامعه

جهانی (اختر محقق، ۱۳۸۵: ۳۱). به نظر گیدنز چهار زمینه محلی اعتماد در فرهنگ‌های پیش مدرن رواج داشته است. هر چند هر یک از آن‌ها مطابق با نظم اجتماعی خاصی بوده و تنوعات بسیاری را در می‌گرفتند. اولین زمینه اعتماد نظام خویشاوندی است، که ریشه در اکثر وضعیت‌های پیش مدرن شیوه نسبتاً پایداری برای سازماندهی رشته‌های روابط اجتماعی در طول زمان و مکان فراهم می‌کرد. وابستگی خویشاوندی اغلب کانون تنش و تضاد هستند؛ اما با وجود همه تضادهایی که در بردارند و همه اضطراب‌هایی که به بار می‌آورند؛ عموماً پیوندهایی ایجاد می‌کنند که برای ساخت دادن به کنش‌ها در عرصه‌های زمانی - مکانی می‌توان به آن تکیه کرد. این سخن هم در سطح پیوندهای تقریباً غیرشخصی و هم در سطح پیوندهای شخصی صادق است. به عبارت دیگر، معمولاً می‌توان اطمینان داشت که خویشان و بستگان، تقریباً صرف نظر از علاقه قلبی آن‌ها به شخص مورد نظر، به مجموعه تعهداتی در قبال وی پایبند باشند. به علاوه خویشاوندی غالباً شبکه پابرجایی از روابط دوستانه یا نزدیک بهم را فراهم می‌کند که در طول زمان و مکان دوام می‌آورد. حاصل سخن این که خویشاوندی رشته‌ای از پیوندهای اجتماعی قابل اطمینان را فراهم می‌کند که اغلب تشکیل دهنده میانجی سازمان دهنده روابط اعتماد است. دومین عامل اجتماعات محلی هستند در اکثریت وسیعی از محیط‌های پیش مدرن از جمله در اکثر شهرها، محیط محلی جایگاه خوشه‌هایی از روابط در هم‌بافته اجتماعی بود که گستره مکانی ناچیزشان مایه ثبات زمانی آن‌ها می‌شد. مهاجرت جمعیت‌ها، خانه‌به‌دوشی و مسافرت‌های طولانی بازرگانان و ماجراجویان به حد کافی در روزگار پیش مدرن عمومیت داشت. اما اکثریت وسیعی از جمعیت در مقایسه با صور متداول و فشرده تحرک که وسایل حمل و نقل مدرن موجبات آن را فراهم آورده‌اند نسبتاً فاقد تحرک و جدا افتاده بودند که همین ثبات و آشنایی اعتماد و اطمینان را برای مردم به همراه داشته است. سومین عامل به جهان‌بینی مربوط می‌شود. عقاید دینی ممکن است منبع اضطراب یا حرمان شدیدی باشند. از جهات، جهان‌بینی‌های دینی تأمین‌کننده تفسیرهای اخلاقی و عملی از زندگی شخصی و اجتماعی و هم‌چنین از جهان طبیعی هستند که برای مؤمنان، محیطی آکنده از امنیت

ایجاد می‌کنند. دین یکی از ابزارهای سازمان‌دهنده اعتماد است که به چندین طریق عمل می‌کند. تنها خدایان و نیروهای دینی نیستند که موقع مقتضی حمایت‌های قابل توجهی از مومنان به عمل می‌آورند بلکه متصدیان امور دینی نیز چنین می‌کنند. مهم‌تر از همه این که عقاید دینی نوعاً قابلیت اطمینان و اتکاء را وارد تجربه رویدادها و وضعیت‌ها می‌کنند و چارچوبی تشکیل می‌دهند که براساس آن می‌توان رخدادها و موقعیت‌های مذکور را تبیین کرد و در مقابل آن‌ها واکنش نشان داد. چهارمین زمینه اصلی روابط مبتنی بر اعتماد در فرهنگ‌های پیش مدرن خود سنت است. سنت برخلاف دین، به هیچ پیکره خاصی از عقاید و مناسک اطلاق نمی‌شود. بلکه معنای شیوه سازماندهی این عقاید و مناسک، به ویژه در نسبت با زمان است. سنت منعکس کننده شیوه متمایز ساخت دادن به زمان‌بندی است، گذشته شیوه سازمان‌دهی آینده است. سنت روال‌مند است و همین روال‌مندی باعث می‌شود که سنت ذاتاً پر معنا و نه صرفاً عاداتی پوچ به دلیل نفس عادت باشد. مناسک غالباً جنبه‌ای اجباری به سنت‌ها می‌دهند، اما عمیقاً آرامش بخش نیز هستند، زیرا مجموعه اعمال معینی را آکنده از کیفیت آیینی می‌سازند. بنابراین تا زمانی که اعتماد پیوستگی گذشته، حال و آینده را حفظ می‌کند، این اعتماد را به اعمال اجتماعی قاعده‌مند متصل می‌سازد. سنت به شیوه‌ای اساسی در امانیت وجودی سهم است. از دیدگاه گیدنز اعتماد در نظام‌های پیش از مدرن از نوع پایبندی چهره‌دار و مبتنی برهم حضوری بوده است. در حالی که در شرایط مدرنیته، هیچ یک از چهار محور اصلی اعتماد و امانیت وجودی محیط‌های پیش مدرن، دیگر به همان اندازه اهمیت ندارند و روابط خویشاوندی به خصوص در قالب خانواده هسته‌ای، هنوز هم نزد اکثر مردم مهم است، اما این روابط دیگر حاصل پیوندهای اجتماعی کاملاً سازمان یافته در طول زمان و مکان نیست. هر چند که نباید جانب احتیاط را از دست داد چرا که برخی از مناطق محلی هم‌چنان کانون شبکه‌ها، حقوق و تعهدات خویشاوندی باقی مانده‌اند. به نظر گیدنز در دوره مدرن اعتماد، به اشخاص متکی بر پیوندهای شخصی در چارچوب اجتماع محلی و شبکه‌های خانوادگی نیست. اعتماد در یک سطح شخصی، تبدیل به طرحی می‌شود که طرفین باید روی آن کار کنند و

مستلزم در دسترس بودن از سوی دیگران است. در این جا اعتماد را نمی‌توان با اصول ثابت و هنجار بخش در اختیار داشت، باید جلب کرد و وسیله این کار نشان دادن محبت و سعه صدر است. علاقه ما به داشتن روابط بیانگر همین پدیده است. این روابط همان پیوندهای مبتنی بر اعتماد هستند که باید روی آن کار کرد و این کار به معنای فراگرد متقابل خود واگشتی است (گیدنز، ۱۳۷۷: ۱۴۴).

۳-۴- فرانسیس فوکویاما

فوکویاما مفهوم اعتماد را در پرتو مفهوم سرمایه اجتماعی و از منظر اقتصادی توجّه کرده است. او برخی کشورهایی که از نظر فرهنگی یکسان هستند براساس سرمایه اجتماعی مقایسه می‌کند. هدف او آن است که به این سؤال پاسخ دهد؛ که چرا برخی کشورها موفقیت بیشتری نسبت به سایر کشورها دارند. او ادعا می‌کند که در این کشورها سطوح بالای قابلیت اجتماعی (همان سرمایه اجتماعی) صداقت و اعتماد، افراد را به انجام کارهای مشارکتی و تعاونی مشتاق می‌سازند و زمینه را برای رشد و ترقی فراهم می‌کنند. فوکویاما پس از ریشه‌یابی مفهوم سرمایه اجتماعی در تعریف سرمایه اجتماعی می‌نویسد: «سرمایه اجتماعی را به سادگی می‌توان به عنوان وجود مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیر رسمی تعریف کرد که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میان‌شان مجاز است در آن سهم هستند. هنجارهای عمل متقابل^۱ به صورت بالقوه در رابطه‌ی یک فرد با همه‌ی مردم وجود دارد؛ اما تنها در روابط او با دوستانش عملی می‌شود. با این تعریف اعتماد، شبکه‌ها، جامعه‌ی مدنی و مانند آن که با سرمایه‌ی اجتماعی در ارتباط هستند؛ همگی آثار بعدی یا برآمد^۲ و نتیجه‌ی سرمایه اجتماعی‌اند؛ اما خود سرمایه اجتماعی را تشکیل نمی‌دهند. فوکویاما در کتاب پایان نظم با اشاره به میزان بالای طلاق، جرم و جنایت، فروپاشی خانواده، مصرف مواد مخدر، طرح دعاوی، خودکشی، فرار از پرداخت مالیات و ... را نشانه‌های عدم وجود روحیه دموکراسی، اعتماد و سرمایه اجتماعی تلقی می‌کند (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۱۲). در دیدگاه فوکویاما اعتماد، به

1 Reciprocity

2 Epiphenominal

عنوان انتظاری است که ناشی از وجود جامعه‌ای صادق، با روحیه تعاون و بر پایه تقسیم ارزش‌ها در بین اعضای جامعه است. اعتماد نقش بسیار مهمی را در فهم و ادراک رفتار جمعی مناسب ایفا می‌کند. اعتماد سازماندهی خودبخودی را در سازمان‌های خودیاری ایجاد می‌نماید بسیاری از شرکت‌های بزرگ بر مبنای اعتماد به اهداف بزرگی رسیده‌اند. در مقابل در فرهنگ‌های با اعتماد کم تجارت را کد مانده است و در حد روابط خویشاوندی بسته و محدود است. اعتماد در نظر فوکویاما محور اصلی و کلیدی در توسعه و رونق اقتصادی است (Fukuyama, 2002:7). فوکویاما معتقد است قبل از ورود به هر سیستم تجاری یا اجتماعی، باید اطلاعات کافی درباره شبکه‌های اعتماد موجود در آن سیستم و ویژگی‌های آن را به دست آورد. زیرا اعتماد را پایه هر گونه مبادلات اقتصادی و اجتماعی می‌داند. تشکیل گروه‌های موفق در نبود سرمایه اجتماعی با استفاده از انواع مکانیسم‌های مشارکتی رسمی مانند قراردادهای، نظام سلسله مراتب، اساسنامه‌ها، نظام‌نامه‌ها و مانند آن کاملاً امکان‌پذیر است. اما در هنجارهای غیررسمی به طرز فوق‌العاده‌ای هزینه بده و بستان‌های که مستلزم این نوع مکانیسم‌هاست، کاهش داده تحت شرایطی معین می‌تواند به میزان بالاتری سازگاری‌های گروهی را تسهیل کند. او همچنین معتقد است تمام گروه‌های اجتماعی دارای میزان خاصی از شعاع اعتمادند که به مفهوم میزان گستردگی دایره همکاری و اعتماد متقابل اعضای یک گروه است. در یک نتیجه‌گیری می‌توان گفت که هر چه یک گروه اجتماعی برون‌گرایی مثبتی نسبت به اعضای گروه‌های دیگر نیز داشته باشد، شعاع اعتماد این گروه از حد داخلی آن نیز فراتر می‌رود. شعاع اعتماد در فرهنگ‌های مختلف به گونه‌ای متفاوتی مشاهده می‌شود. در برخی فرهنگ‌ها شعاع اعتماد محدود به خانواده و دوستان است و مردم دارای اعتماد کمی نسبت به افراد خارج گروه خود هستند. گروه‌های سنتی شعاع اعتمادشان محدود است. این شکل از توان اعضای گروه برای همکاری با بیگانه می‌کاهد و اغلب بر آن‌ها عوامل منفی تحمیل می‌کند. این وضعیت می‌تواند این احساس را در فرد ایجاد کند، که مجاز است به نمایندگی از خانواده‌اش در برابر هزینه‌ها مقاومت کند. این گروه‌ها دارای فرصت‌های کمتری

برای تبادل اطلاعات- نوآموزی و بهره‌گیری از نیروهای مختلف انسانی هستند. فوکویاما نهایتاً شعاع اعتماد محدود و پائین را دارای عوارض کارکردی شدید می‌داند که به نهادینه شدن فساد منتهی می‌شود. در بسیاری از جوامع آمریکای لاتین، شعاع اعتماد اندک، سبب ایجاد نوعی سیستم اخلاقی دولایه شده است که در آن رفتار خوب صرفاً مختص خانواده و دوستان نزدیک است و استانداردهای پایین رفتاری متعلق به محیط‌های عمومی است. این وضع سبب نوعی بنیان فرهنگی بروز فساد است که اغلب به منزله شیوه‌ای مشروع برای یافتن خانواده فرد عمل می‌کند. فوکویاما برای محاسبه سرمایه اجتماعی علاوه بر متغیرهای اجتماعی از جمله شعاع اعتماد و شعاع بی‌اعتمادی به میزان انسجام گروه‌ها نیز توجه دارد و معتقد است که ممکن است گروه‌های دارای تعداد زیاد اعضا باشند اما دارای انسجام نباشند از طرف دیگر این انسجام ممکن است به دلایل مختلف از جمله اقتصادی به وجود آمده باشد. به نظر فوکویاما عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی عبارتند از: - سیستم‌های باز ارتباطی در مقابل سیستم‌های بسته و خویشاوندی، - افزایش شعاع اعتماد در برابر شعاع بی‌اعتمادی، - دین، ایدئولوژی و فرهنگ مشترک، - قانون‌مداری و جامعه‌مدنی، - هنجارهای درونی شده، - نظام شورایی و مشارکت، - آموزش، تحصیلات به معنای ارتقای دانش همگانی برای غلبه بر ناآگاهی، - مدیریت منعطف به جای مدیریت بورکراتیک (اختر تحقیقی، ۱۳۸۵: ۶۱). همچنین فوکویاما معتقد است که دولت‌ها می‌توانند به صورت غیر مستقیم از طریق تأثیرگذاری بر تهیه مایحتاج عمومی، حقوق مالکیت و امنیت عمومی موجبات رشد اعتماد را در جامعه فراهم سازند (فوکویاما، ۱۳۸۴: ۱۹۱-۱۹۰).

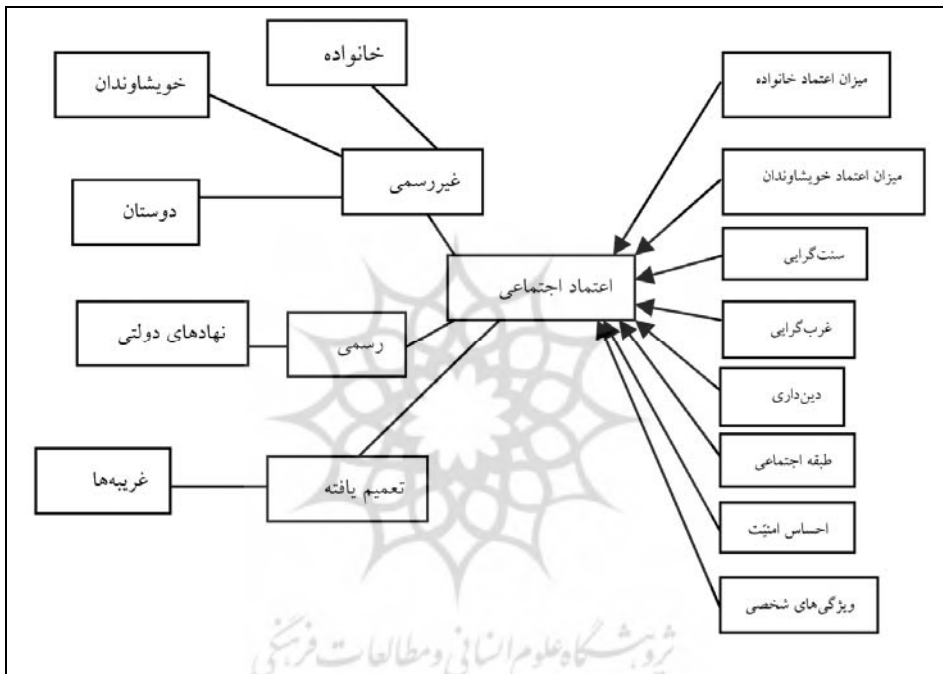
۴-۴-۴ رابرت پاتنام

پاتنام همانند فوکویاما اعتماد را از عناصر سازنده سرمایه اجتماعی می‌داند و معتقد است، سرمایه اجتماعی به خصوصیتی از سازمان اجتماعی نظیر شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد اشاره دارد که همکاری و هماهنگی برای منافع متقابل را تسهیل می‌کند و مشارکت کنندگان را قادر می‌سازد تا به شیوه‌ای مؤثرتر اهداف مشترک خود را تعقیب نمایند. از نظر وی، اعتماد و

ارتباط متقابل اعضا در شبکه منابعی هستند که در کنش‌های اعضای جامعه موجود است. وی سرمایه اجتماعی را وسیله‌ای برای رسیدن به توسعه سیاسی و اجتماعی در نظام‌های مختلف سیاسی می‌داند. تأکید عمده وی بر مفهوم اعتماد بود و به زعم وی؛ همین عامل بود که می‌توانست با جلب اعتماد میان مردم و دولت مردان و نخبگان سیاسی، موجب توسعه سیاسی شود. بنابراین؛ اعتماد منبع با ارزشی است که اگر حکومتی به میزان زیادی آن را دارا باشد؛ به همان اندازه رشد سیاسی و توسعه اجتماعی نیز بیشتر خواهد بود. پاتنام معتقد است که در جوامع مدنی، سازمان‌هایی از قبیل اتحادیه‌ها؛ کلیساها و گروه‌های اجتماعی، از طریق پیوند بین شکاف‌های اجتماعی تفرقه‌انداز مانند متحد ساختن مردم دارای ارزش‌ها و نگرش‌های متفاوت و بهبود بخشیدن خلق و خوی‌های قلبی؛ همانند بردباری و رابطه متقابل و همچنین از طریق مشارکت در ایجاد زیر بنای اجتماعی استوار؛ در ایجاد سرمایه اجتماعی ایفای نقش می‌کنند (ربانی و گنجی، ۱۳۸۷: ۴۶). پاتنام شبکه‌ها را خاستگاه اعتماد می‌داند. این مفهوم حاصل پیش‌بینی‌پذیری رفتار دیگران است که در یک جامعه کوچک از طریق آشنایی نزدیک با دیگران حاصل می‌شود؛ اما در جوامع بزرگتر و پیچیده‌تر یک نوع اعتماد غیر شخصی‌تر یا شکل مستقیمی از اعتماد ضرورت می‌یابد (پاتنام، ۱۳۸۴: ۲۹۲). پاتنام عقیده دارد که اعتماد همکاری را تسهیل می‌بخشد و هر چه سطح آن در جامعه‌ای بالاتر باشد احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود و همکاری نیز متقابلاً ایجاد اعتماد می‌کند. اعتماد مستلزم پیش‌بینی رفتار بازیگر مستقل است. شما برای انجام کاری صرفاً به این دلیل که فردی (یا نهادی) می‌گوید آن را انجام خواهد داد به او اعتماد نمی‌کنید بلکه تنها به این دلیل به او اعتماد می‌کنید که با توجه به شناخت‌تان از خلق و خوی او، انتخاب‌های ممکن او، تبعات‌شان و توانایی او، حدس می‌زنید که او از پس انجام کار بر خواهد آمد. در جوامع کوچک این پیش‌بینی براساس چیزی انجام می‌شود که برنادویلیامز آن را اعتماد صمیمانه می‌نامد، یعنی اعتمادی که به آشنایی نزدیک با فرد بستگی دارد. اما در جوامع بزرگ‌تر و پیچیده‌تر اعتمادی غیر شخصی‌تر یا شکل نامستقیمی از اعتماد ضرورت دارد. پاتنام در بحث از اعتماد با توجه به شعاع اعتماد به دو نوع اعتماد

شخصی (عمقی) و اعتماد اجتماعی (گسترده) یا اعتماد تعمیم یافته اشاره می کند. به نظر پاتنام اعتماد تعمیم یافته برای جامعه سودمندتر است. وی نوع سوم اعتماد به حکومت و نهادهای اجتماعی می داند که به اعتماد نهادی مشهور است (همان منبع: ۱۳۷).

۵- مدل تحلیلی

۶- نوع روش تحقیق

پژوهش حاضر مبتنی بر پیمایش است، پیمایشی که مبتنی بر عوامل اجتماعی مؤثر بر اعتماد اجتماعی زنان و سنجش میزان اعتماد اجتماعی زنان در شهر بروجن شکل گرفته است. عوامل اجتماعی مؤثر بر اعتماد اجتماعی که از دیدگاه‌های مختلف استنباط نموده ایم. ۱- طبقه اجتماعی به عنوان یکی از متغیرهای مؤثر شامل، شغل، دارایی و درآمد و تحصیلات است. ۲- میزان اعتماد اجتماعی خانواده، ۳- میزان دین‌داری، ۴- تأثیر فرهنگ غرب، ۵- تأثیر سنت‌ها، ۶- میزان اعتماد اجتماعی خویشاوندان ۷- ویژگی‌های شخصی که شامل وضعیت تأهل و سن

است و ۸- احساس امنیت؛ مورد بررسی قرار گرفت. اعتماد اجتماعی نیز متشکل از متغیرهای متعددی است که در این پژوهش سه متغیر اعتماد غیررسمی، اعتماد رسمی، اعتماد تعمیم یافته جهت سنجش اعتماد اجتماعی در نظر گرفته شده است. بررسی عوامل اجتماعی و نقش آن در ایجاد اعتماد اجتماعی با استفاده از داده‌های پیمایشی مورد سنجش قرار گرفته است، این داده‌ها با استفاده از ابزار پرسشنامه که رایج‌ترین تکنیک مورد استفاده پیمایش است، جمع‌آوری شده است. از نظر زمان این تحقیق از نوع مقطعی است و به لحاظ ژرفایی، پژوهش از نوع پهناگر است؛ واحد تحلیل فرد در جامعه است و سطح تحلیل نیز در سطح خرد است.

۷- جامعه آماری تحقیق

کلیه زنان شهر بروجن که بالاتر از ۱۸ سال بودند، در سرشماری سال ۱۳۸۵ تعداد آن‌ها ۱۸۹۰۱ نفر بوده است.

۸- حجم نمونه

به منظور برآورد حجم نمونه مورد مطالعه از فرمول کوکران استفاده شده است. t برابر با ۱/۹۶، p, q براساس مطالعه مقدماتی با نمونه ۴۰ نفری ۰/۵ و ۰/۵ و d برابر ۰/۰۵ در نظر گرفته شده است. N نیز برابر با ۱۸۹۰۱ نفر بوده است. بدین ترتیب حجم نمونه برابر با ۳۷۶ نفر محاسبه شده است.

۹- عملیاتی کردن متغیرهای پژوهش

برای مطالعه اعتماد اجتماعی و عوامل اجتماعی تأثیرگذار بر آن، تعریف عملیاتی انجام شده است. تعریفی که راه‌های سنجش مفهوم را مشخص می‌کند.

۹-۱- عملیاتی کردن متغیرهای مستقل:

طبقه اجتماعی: عبارت است از موفقیت اجتماعی و جایگاهی که فرد در گروه یا در مرتبه اجتماعی یک گروه، در مقایسه با گروه‌های دیگر احراز می‌کند. پایگاه و موقعیت اجتماعی فرد حقوق و مزایای مشخص را تعیین می‌کند (کوئن، ۱۳۷۶: ۸۳)

۱- ثروت^۱: پول و دارایی‌هایی مادی است که فرد یا گروهی در اختیار دارد (گیدنز، ۱۳۷۸: ۸۲۰)

۲- درآمد^۲: عبارت است از پولی که شخص از طریق کار، سرمایه و دولت (تأمین اجتماعی) دریافت می‌کند (همان منبع، ۱۸۵).

۳- شغل^۳: عبارت است از هرگونه فعالیت مربوط به کسب درآمد که در آن فرد به طور منظم کار می‌کند که کار مصداق آن است. کار فعالیتی است که به وسیله آن انسان‌ها از طبیعت بهره می‌گیرند و بدین سان بقای خود را تأمین می‌کنند (همان منبع، ۷۸۸).

۴- تحصیلات^۴: تحصیلات یا همان سواد عبارت است از توانایی افراد در خواندن و نوشتن.
۵- سنت‌گرایی^۵: برگرفته از کلمه سنت است. به معنای عمل باز پس گرفتن و انتقال دادن است، انتقال میراث فرهنگی خاص گروهی ویژه در طی نسل‌هاست.

۶- دین‌داری: دین به عنوان نظامی کثیرالاجزاء و دارای ابعاد متعدد اعتقادی، عاطفی، مناسکی، فکری و پیامدی است که بر این اساس دین‌داری عبارت است از مجموع شناخت‌ها، احساس‌ها و تمایلات نسبتاً پایدار و مثبت نسبت به دین که در وضعیت عادی، طبیعی، اجتماعی و روانی در فرد وجود داشته باشد و در کنش وی نسبت به نیروی جذاب (خداوند)، خود، جامعه و تاریخ به ظهور برسد؛ به عبارت دیگر دین‌داری عبارت است از پذیرش تمام یا بخشی از عقاید، اخلاقیات و احکام دینی به نحوی که شخص دین‌دار خود را ملزم به تبعیت و رعایت از این مجموعه بداند (ربانی و گنجی، ۱۳۸۷: ۴۳).

1 Wwalth
2 Income
3 occupation
4 Literacy
5 Traditionalism

متغیر	ابعاد	مؤلفه	گویه
۱- طبقه اجتماعی	بالا متوسط پایین	دارایی درآمد شغل - تحصیلات	۱- دارایی شما چه میزان است؟ ۲- میزان درآمد ماهیانه شما چقدر است؟ ۳- شغل شما چیست؟ ۴- تحصیلات شما؟
۲- میزان سنت گرایی	اعتقاد به برتری سنت به نسبت به آن چه که جدید می‌نامند.	-	تا چه میزان اعتقاد به برتری سنت نسبت به آن چه جدید است، دارید؟
۳- دین داری	۱- اعتقادی	اعتقاد به مقدّسات دین	تا چه میزان به مقدّسات دین (قرآن، معاد، معجزه و...) اعتقاد دارید؟
	۲- مناسکی	ادای مراسم و مناسک دین	تا چه میزان مراسم و مناسک مختلف دینی (نماز، روزه، قرائت قرآن و ...) را به جا می‌آورید؟
	۳- پیامدی	انجام امور روزمره خود براساس دستورات دین	تا چه میزان در انجام امور روزمره خود را براساس دستورات دین (توجه به رعایت حقّ الناس امریه معروف ...) عمل می‌کنید؟
۴- غربگرایی	۴- فکری	آشنایی با منابع و متون دستورات دین	تا چه میزان با منابع و متون و دستورات دینی (احکام، تفسیر قرآن و ...) آشنایی دارید؟
	۵- عاطفی	احساس نزدیکی به خدا	تا چه میزان در کار و زندگی خود احساس نزدیکی با خدا می‌کنید؟
۵- اعتماد اجتماعی خانواده	فرهنگی	اعتقاد و اقتباس از فرهنگ غرب	- تا چه میزان فرهنگ غربی را مطلوب می‌دانید؟
۶- اعتماد اجتماعی خویشاوندان	-	-	- تا چه میزان اعتماد اجتماعی خویشاوندان بر اعتماد اجتماعی شما مؤثر است؟
۷- احساس امنیت	-	-	- تا چه میزان در جامعه احساس امنیت می‌کنید؟
۸- ویژگی‌های شخصی	-	- سن - تأهل	سن تأهل

۹-۲- متغیر وابسته

متغیر وابسته	ابعاد	مولفه	گویه‌ها
اعتماد	اعتماد غیر رسمی	اعتماد به: اعضای خانواده، دوستان، خویشاوندان و ...	تا چه میزان به اعضای خانواده خود اعتماد دارید؟ - تا چه میزان به همسایه‌های خود اعتماد دارید؟ - تا چه میزان به خویشاوندان خود اعتماد دارید؟ - تا چه میزان به دوستان خود اعتماد دارید؟
	اعتماد رسمی	اعتماد به: نهادها و سازمان‌ها که منابع جامعه را تأمین می‌کنند،	- چه میزان اختیار صدا و سیما را واقعی و بی طرفانه می‌دانید؟ (اعتماد دارید) - چه میزان به عادلانه بودن دادگاه‌ها اعتماد دارید؟ - تا چه میزان شما احتمال می‌دهید، زمانی که به ادارات و نهادهای دولتی برای انجام کاری مراجعه کنید کار شما به موقع انجام دهند؟
	اعتماد تعمیم یافته	به نظر شما به چه میزان مردم قابل اعتمادند؟	تا چه میزان ظاهر و باطن مردم را یکی می‌دانید؟ تا چه میزان به غریبه‌ها و سایر افرادی که با آن‌ها سابقه آشنایی ندارد، اعتماد می‌کنید؟

اعتماد اجتماعی متغیر وابسته است. این متغیر شامل سه بعد اعتماد رسمی، اعتماد غیررسمی و اعتماد تعمیم یافته است که هر بعد تعریف عملیاتی شده است.

۱۰- اعتبار و پایایی:

در تحقیق حاضر نیز از اعتبار صوری بهره گرفته شده است. مناسب‌ترین روش برای سنجش روایی، ضریب آلفا کرونباخ^۱ است. این روش همبستگی دورنی ابزار اندازه‌گیری مثل پرسشنامه یا آزمون‌هایی که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کنند به کار می‌رود. حد قابل قبول ضریب آلفا کرونباخ برخی ۰/۵ و برخی ۰/۷ گزارش نموده‌اند مقدار پایایی پرسشنامه این تحقیق با ۰/۸۳ است.

متغیر مستقل	تعداد گویه	ضریب روایی	متغیر وابسته	تعداد گویه	ضریب روایی
میزان دین‌داری	۵	۰/۶۲	اعتماد رسمی	۳	۰/۶۸
اعتماد اجتماعی خانواده	۹	۰/۷۲	اعتماد غیر رسمی	۴	۰/۶۹
اعتماد اجتماعی خویشاوندان	۹	۰/۷۱	اعتماد تعمیم یافته	۲	۰/۶۳
طبقه اجتماعی	۴	۰/۵۰	شعاع اعتماد	۱	-
فرهنگ غرب	۱	-			
سنت‌ها	۱	-			
احساس امنیت	۱	-			
ویژگی‌های شخصی	۲	۰/۵			
به طور کلی					
متغیر وابسته	۱۰	۰/۷۰	کل پرسشنامه	۴۲	۰/۸۳

۱۱- یافته‌ها

نتایج توصیفی

سن: از مجموع ۳۷۶ نفر پاسخگو، ۳۵۸ نفر سن خود را بیان و ۱۸ نفر از بیان آن خودداری نموده‌اند. کمترین سن پاسخگو ۱۸ سال و بالاترین سن پاسخگویان، ۷۵ سال است. میانگین سنی پاسخگویان حدود ۳۴ سال است. ۹۵/۲ درصد به این سؤال پاسخ داده‌اند. توزیع فراوانی سن پاسخگویان در جدول زیر بیان شده است.

جدول ۱: توزیع فراوانی سن پاسخگویان

انحراف استاندارد	میانگین	بیشترین مقدار	کمترین مقدار	تعداد	سن
۱۱/۷۵۶۷۱	۳۳/۹۶۹۳	۷۵/۰۰	۱۸/۰۰	۳۸۵	سن

وضعیت تأهل

از میان ۳۷۶ نفر پاسخگو، وضعیت تأهل خود را ۲۰ درصد مجرد، ۷۵ درصد متأهل، ۰/۵ درصد مطلقه، و ۴ درصد فوت همسر بیان نموده‌اند. تمام پاسخگویان (۱۰۰ درصد) به این سوال پاسخ داده‌اند. توزیع فراوانی تأهل پاسخگویان در جدول زیر بیان شده است.

جدول ۲: توزیع فراوانی وضعیت تأهل پاسخگویان

درصد تجمعی	درصد معتبر	درصد	فراوانی	
۲۰/۵	۲۰/۵	۲۰/۵	۷۷	مجرد
۹۵/۵	۷۵	۷۵	۲۸۲	متاهل
۹۶	۰/۵	۰/۵	۲	مطلقه
۱۰۰	۴	۴	۱۵	فوت همسر
-	۱۰۰	۱۰۰	۳۷۵	جمع

وضعیت تحصیلات

از میان تمام پاسخگویان به پرسشنامه، ۷۴ درصد تحصیلات پایین تر فوق دیپلم، ۲۵ درصد لیسانس و فوق لیسانس، ۰/۳ درصد دکترا و بالاتر بوده‌اند. ۰/۵ درصد به این سؤال پاسخ نداده‌اند. ۹۹/۵ درصد به این سؤال پاسخ داده‌اند.

جدول ۳: توزیع فراوانی وضعیت تحصیلات پاسخگویان

درصد تجمعی	درصد معتبر	درصد	فراوانی	
۷۴/۶	۷۴/۶	۷۴/۶	۲۷۹	زیر دیپلم، دیپلم، فوق دیپلم
۹۹/۷	۲۵/۱	۲۵	۹۴	لیسانس، فوق لیسانس
۱۰۰	۰/۳	۰/۳	۱	دکترا
	۱۰۰	۹۹/۵	۳۷۴	جمع پاسخها
		۰/۵	۲	بی پاسخ
		۱۰۰	۳۷۶	کل

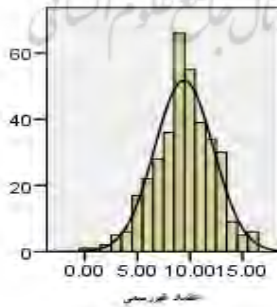
میزان اعتماد اجتماعی زنان

اعتماد غیر رسمی

در جدول ۴، میزان اعتماد پاسخ‌گویان به خانواده، خویشاوندان، دوستان و همسایه‌ها نشان داده شده است. براساس این جدول اعتماد خیلی زیاد به اعضای خانواده است و اعتماد به خویشاوندان، دوستان و همسایه‌ها در سطح متوسطی می‌باشد.

جدول ۴: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان براساس بعد اعتماد غیررسمی

نمره	هیچ		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد		کل		بی پاسخ	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
اعتماد به خانواده	۴	۱/۱	۱۰	۲/۷	۴۹	۱۳	۱۱۳	۳۰/۱	۱۹۴	۵۱/۶	۳۷۰	۹۸/۴	۶	۱/۶
اعتماد به دوستان	۲۰	۵/۳	۷۱	۱۸/۹	۱۵۳	۴۰/۷	۱۰۰	۲۶/۶	۲۹	۷/۷	۳۷۳	۹۹/۲	۳	۰/۸
اعتماد به خویشاوندان	۲۴	۶/۱	۷۱	۱۸/۹	۱۵۲	۴۰/۴	۱۰۳	۲۷/۴	۲۲	۵/۹	۳۷۱	۹۸/۷	۵	۱/۳
اعتماد به همسایه‌ها	۲۵	۹/۳	۸۴	۲۲/۳	۱۵۴	۴۱	۸۰	۲۱/۳	۲۲	۵/۹	۳۷۵	۹۹/۷	۱	۰/۳

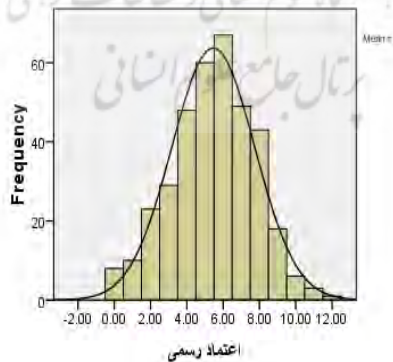
نمودار ۱: اعتماد غیررسمی

اعتماد رسمی

در جدول ۵، میزان اعتماد پاسخ گویان به رسانه‌ها، دادگستری‌ها و نهادها و ادارات دولتی نشان داده شده است. براساس این جدول اعتماد به این نهادها در سطح متوسطی می‌باشد.

جدول ۵: توزیع فراوانی پاسخ گویان براساس بعد اعتماد رسمی

نمره	هیچ		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد		کل		بی پاسخ	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
اعتماد به رسانه‌ها	۲۶	۶/۹	۸۳	۲۲/۱	۱۵۷	۴۱/۸	۷۸	۲۰/۷	۲۷	۷/۲	۳۷۱	۹۸/۷	۵	۱/۳
اعتماد به دادگستری	۲۸	۷/۴	۶۶	۱۷/۶	۱۵۰	۳۹/۹	۱۰۰	۲۶/۶	۲۴	۶/۴	۳۶۸	۹۷/۹	۸	۲/۱
اعتماد به نهادهای دولتی	۵۶	۱۴/۹	۱۵۶	۴۱/۵	۱۲۴	۳۳	۳۴	۹	۵	۱/۳	۳۷۵	۹۹/۷	۱	۰/۳

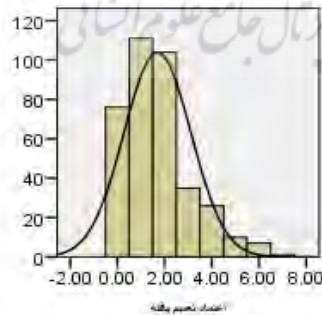
نمودار ۲: اعتماد رسمی

اعتماد تعمیم یافته

در جدول ۶، میزان اعتماد پاسخ‌گویان به افراد غریبه و ناآشنا و یکی دانستن ظاهر و باطن مردم نشان داده شده است. براساس این جدول ۴۶ درصد پاسخ‌گویان اعتمادی به غریبه‌ها ندارند و ۳۰ درصد آنان نیز ظاهر و باطن مردم را یکی نمی‌دانند. پاسخ‌گویان اعتماد کمی به به غریبه‌ها و یک‌رنگی مردم دارند.

جدول ۶: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان براساس بعد اعتماد تعمیم یافته

بی پاسخ	کل		خیلی زیاد		زیاد		متوسط		کم		هیچ		نمره / اعتماد تعمیم یافته
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۰/۵	۲	۹۹/۵	۰/۰	۰	۳/۲	۱۲	۱۲	۴۵	۳۸/۶	۱۴۵	۴۵/۷	۱۷۲	اعتماد به غریبه و ناآشناها
۱/۳	۵	۹۸/۷	۱/۱	۴	۵/۱	۱۹	۱۵/۲	۵۷	۴۷/۳	۱۷۸	۳۰/۱	۱۱۴	یکی بودن ظاهر و باطن

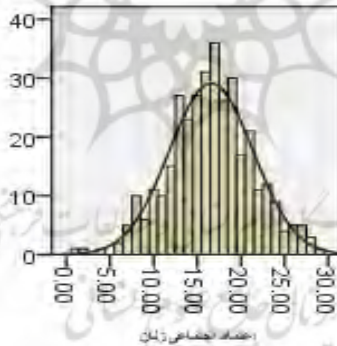

نمودار ۳: اعتماد تعمیم یافته

نتایج جدول ۷ حاکی از آن است که میانگین اعتماد در بین پاسخ گویان ۱۶/۶ از (۰-۳۶) می باشد. بالاترین میانگین اعتماد، در بعد اعتماد غیررسمی با میانگین ۹/۵ می باشد. سپس اعتماد رسمی با میانگین ۵/۵ است که از سطح متوسط کمی پایین تر است و اعتماد تعمیم یافته با میانگین ۱/۷ است که سطح آن بسیار پایین است.

جدول ۷: توزیع فراوانی پاسخ گویان بر اساس ابعاد اعتماد و اعتماد اجتماعی

متغیر	مشاهدات معتبر	خطا	میانگین	درصد
اعتماد غیررسمی	۳۶۲	۱۴	۹/۴۲ (۰-۱۶)	۵۸/۸۷
اعتماد رسمی	۳۶۵	۱۱	۵/۴۵ (۰-۱۲)	۴۵/۴۱
اعتماد تعمیم یافته	۳۷۰	۶	۱/۶۹ (۰-۸)	۲۱/۱۲
اعتماد اجتماعی	۳۶۶	۲۱	۱۶/۶ (۰-۳۶)	۴۶/۱۱

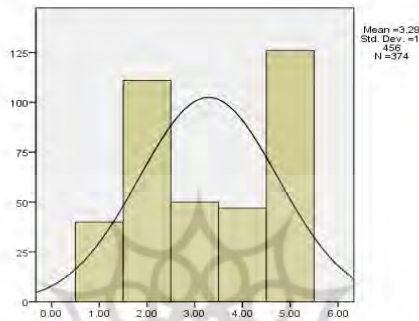

نمودار ۴: اعتماد اجتماعی زنان

در جدول ۸، شعاع اعتماد پاسخ گویان بیان شده است که از توزیع نرمالی برخوردار نمی باشد. ۲۹/۵ درصد پاسخ گویان ۲ تا ۳ نفر و ۳۳/۵ درصد هم بیش از ۵ نفر را در موقع نیاز برای کمک می شناسند. این مطلب در نمودار زیر به خوبی نشان داده شده است.

جدول ۸: شعاع اعتماد اجتماعی زنان

بی پاسخ	کل	بیشتر از ۵ نفر	بین ۴-۵ نفر	بین ۳-۴ نفر	بین ۲-۳ نفر	یک نفر و کمتر	
۲	۳۷۴	۱۲۶	۴۷	۵۰	۱۱۱	۴۰	فراوانی
۰/۵	۹۹/۵	۳۳/۵	۱۲/۵	۱۳/۳	۲۹/۵	۱۰/۶	درصد

نمودار ۵: شعاع اعتماد زنان

آزمون فرضیه‌ها

پس از ذکر میزان اعتماد اجتماعی زنان، در این بخش از مقاله، فرضیه‌ها، مورد آزمون واقع می‌شوند. برای این منظور، تمام فرضیه‌ها با کمک رگرسیون چند متغیره با روش گام به گام مورد آزمون واقع شدند.

تحلیل رگرسیون چند متغیره

در زیر برای آزمون یک‌جای فرضیه‌ها از روش رگرسیون چند گانه به شیوه stepwise استفاده شده است. که نتایج آن در جداول زیر منعکس شده است.

در این جدول میزان تغییرات مربوط به اعتماد اجتماعی زنان را که به وسیله متغیرهای مستقل تبیین شده است، مطرح شده است. براساس نتایج جدول ۸، مقدار ضریب تعیین برابر

است با ۰/۵۶۷ است که نشان می‌دهد که ۵۶/۷ درصد تغییرات اعتماد اجتماعی زنان به متغیرهای مطرح شده مربوط می‌باشد و بقیه به عوامل دیگر بستگی دارد. مقدار ضریب همبستگی چندگانه R برابر با ۰/۷۵۳ می‌باشد، این مقدار بین (۱-۰) می‌باشد هر چه به یک نزدیک تر باشد میزان همبستگی بیشتر است که این مقدار شدت رابطه اعتماد اجتماعی زنان با متغیرهای مطرح شده را نشان می‌دهد.

جدول ۸ ضریب تعیین

برآورد خطای استاندارد	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی R
۰/۳۵۲۲۸	۰/۵۵۹	۰/۵۶۷	۰/۷۵۳

میزان آزمون فیشر ($F=۷۲/۳۴۵$) نیز در جدول ۹، در سطح ۹۹ درصد ($sig=۰/۰۰۰$) معنی دار است که حاکی از معنی دار بودن رگرسیون می‌باشد. به عبارت دیگر، بیانگر رابطه معنادار متغیر وابسته (اعتماد اجتماعی زنان) با مجموعه متغیرهای باقی مانده در معادله است.

جدول ۹ آنالیز واریانس

مدل	مجموع مجذورات (Sum of Squares)	درجه آزادی (Df)	میانگین مجذورات (Mean Square)	کمیت F	سطح معنی داری (sig)
رگرسیون	۴۴/۸۹۱	۵	۸/۹۷۸	۷۲/۳۴۵	۰/۰۰۰
باقیمانده	۳۴/۲۵۲	۲۷۶	۰/۱۲۴		
کل	۷۹/۱۴۳	۲۸۱			

در جدول زیر ضرایب بتای استاندارد شده برای ارزیابی سهم هر یک از متغیرها در مدل اندازه‌ای را ارائه می‌دهد. اعداد بزرگ نشان دهنده این هستند که تغییر یک واحد در متغیر مستقل اثر شدیدی بر متغیر ملاک دارد. مقادیر t و sig به اثر هر کدام از متغیرهای مستقل اشاره اجمالی می‌کنند - مقدار بزرگ t مطلق و مقدار کوچک sig نشان می‌دهد که متغیر مستقل اثر شدیدی بر متغیر وابسته دارد. همچنین مقدار ضریب بتا (Beta) که تاثیر متغیر مستقل را با توجه به تاثیر دیگر متغیرها نشان می‌دهد؛ همان گونه که در جدول ۱۰ مشخص است اعتماد اجتماعی

خانواده با میزان بتای ۰/۴۶۳ بیشترین تاثیر را بر روی اعتماد اجتماعی زنان دارد سپس اعتماد اجتماعی خویشاوندان با مقدار بتای ۰/۲۳۱، متغیر احساس امنیت با بتای ۰/۱۴۳، غربگرایی با بتای ۰/۰۹۷، و متغیر دین داری با بتای ۰/۰۸۶ به ترتیب بیشترین تاثیر را بر روی متغیر وابسته دارند. همچنین این جدول (ضرایب بتای استاندارد شده) نشان می‌دهد که متغیرهای اعتماد اجتماعی خانواده و خویشاوندان در سطح ۹۹ درصد (sig=0/000) و متغیرهای احساس امنیت (sig=0/001) و غربگرایی (sig=0/018) و دین داری (sig=0/033) در سطح ۹۵ درصد معنی دار می‌باشند. این در حالی است که میزان خطای سایر متغیرها (طبقه اجتماعی، ویژگی‌های شخصی، سنت گرایی) بیشتر از ۰/۰۵ بوده‌اند و به همین دلیل وارد معادله رگرسیونی نشده‌اند.

جدول ۱۰ ضرایب بتای استاندارد شده

مدل	B	خطای استاندارد	Beta بتا	(t)	سطح معنی داری sig
مقدار ثابت	۰/۴۱۶	۰/۱۰۹	-	۳/۸۱۹	۰/۰۰۰
اعتماد اجتماعی خانواده	۰/۴۴	۰/۰۵۸	۰/۴۶۳	۷/۶۳۴	۰/۰۰۰
احساس امنیت	۰/۰۷۷	۰/۰۲۴	۰/۱۴۳	۳/۲۶۸	۰/۰۰۱
اعتماد اجتماعی خویشاوندان	۰/۲۳۲	۰/۰۶	۰/۲۳۱	۳/۸۹۹	۰/۰۰۰
غرب گرایی	-۰/۰۵	۰/۰۲۱	-۰/۰۹۷	-۲/۳۸۸	۰/۰۱۸
دین داری	۰/۰۵۴	۰/۰۲۵	۰/۰۸۶	۲/۱۳۸	۰/۰۳۳

بر اساس مقادیر B جدول فوق، معادله رگرسیونی را می‌توان به شرح ذیل نوشت.

$$Y = 0/416 + 0/44(\text{اعتماد خانواده}) + 0/077(\text{احساس امنیت}) + 0/232(\text{اعتماد خویشاوندان}) - 0/05(\text{غربگرایی}) + 0/054(\text{دین داری})$$

برای قضاوت در مورد سهم و نقش هر یک از متغیرهای فوق در تبیین متغیر وابسته را باید به مقادیر بتا (Beta) واگذار کرد. زیرا این مقادیر استاندارد شده است و امکان مقایسه و تعیین سهم هر یک از متغیرها را فراهم می‌سازد. بر این اساس اعتماد اجتماعی خانواده و سپس اعتماد اجتماعی خویشاوندان و بعد از آن به ترتیب احساس امنیت، غربگرایی و نهایتاً دین داری، سهم و نقش بیشتری در تبیین متغیر وابسته دارا می‌باشند. به این ترتیب که به ازای یک واحد تغییر در

انحراف معیار اعتماد اجتماعی خانواده، به اندازه ۰/۴۶۳ در انحراف معیار متغیر وابسته (اعتماد اجتماعی خانواده) تغییر ایجاد می‌گردد و به همین ترتیب به ازای یک واحد تغییر در انحراف معیار اعتماد اجتماعی خویشاوندان، احساس امنیت، غربگرایی و دین‌داری، به اندازه ۰/۲۳۱، ۰/۱۴۳، ۰/۰۹۷ و ۰/۰۸۶ در انحراف معیار متغیر وابسته تغییر ایجاد می‌شود.

نتیجه‌گیری

یکی از وظایف جامعه‌شناسی بررسی ساختار اجتماعی است. مناسب‌ترین شیوه بررسی یک ساختار اجتماعی، تحلیل الگوی پیوندهایی است که اعضای جامعه را به هم پیوند می‌دهد. یک نمونه خوب در این زمینه اعتماد اجتماعی است. اعتماد از یک سو باعث ایجاد پیوندهای میان کنش‌گران جامعه و آشنایان و دوستانشان می‌شود و از سوی دیگر به عنوان پلی میان دو گروه که پیوندهای داخلی نیرومندی دارند، به کار آید؛ در حالی که ممکن بود بدون چنین پیوندی دو گروه یکسره از یکدیگر جدا می‌ماندند؛ و این چنین اعتماد می‌تواند یک نظام انعطاف‌پذیر را به بار آورد. افرادی که از اعتماد برخوردار نباشند، خودشان را در یک گروه سخت و در همبافته منزوی می‌یابند و درباره آنچه که در گروه‌های دیگر و نیز در جامعه گسترده‌تر می‌گذرد، بی‌اطلاع می‌مانند. بنابراین اعتماد اجتماعی از انزوای یک گروه جلوگیری می‌کند و به افراد گروه اجازه می‌دهند تا در جامعه گسترده‌تر بهتر و بیشتر ادغام شوند. بنابراین افرادی که اعتماد اجتماعی نیرومندتری دارند، انگیزه بیشتری برای یاری‌رسانی به یکدیگر برخوردارند و بهتر می‌توانند به داد هم‌دیگر برسند؛ و این همیاری‌ها و همکاری‌ها زمینه تشکیل تعامل و مشارکت بیشتر افراد جامعه و خصوصاً زنان را موجب می‌شود که این منجر به تشکیل سرمایه اجتماعی می‌شود، که این سرمایه در کنار دیگر سرمایه‌ها رشد و توسعه جامعه را فراهم آورند. این مقاله با هدف شناسایی میزان اعتماد اجتماعی زنان و شناسایی عوامل تأثیرگذار بر آن انجام شده است، تا در راستای تحقیقات دیگر، بتواند زمینه ایجاد اعتماد اجتماعی با در نظر داشتن عوامل تأثیرگذار بر آن را فراهم نماید. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که میزان اعتماد اجتماعی زنان در سطح متوسطی قرار داشت، از میان ابعاد اعتماد، اعتماد غیررسمی که شامل اعتماد به اعضای خانواده، دوستان، همسایگان و خویشاوندان می‌شد، بالاترین میزان را دارا

بوده است. این یافته با دیگر یافته‌ها از جمله تحقیق کنابی، زین آبادی، و ... هم‌خوانی دارد. میزان اعتماد رسمی که شامل اعتماد به نهادها و ساختارهای رسمی جامعه از جمله ادارات دولتی و ... است در سطح متوسطی است، اما میزان اعتماد تعمیم یافته در سطح بسیار پایینی قرار دارد به طوری که میانگین اعتماد تعمیم یافته ۱/۷ از (۸-۰) می‌باشد. که به نظر می‌رسد اعتماد تعمیم یافته فقط در جوامع مدرنیته به طور کامل وجود دارد، جوامعی که اعتماد غیرشخصی به دیگران ناشناس، به جنبه بنیادین روابط اعتماد بین افرادی بدل می‌شود که از ماهیت رشد یابنده نظام‌های انتزاعی تأثیر پذیرفته‌اند. همان گونه که گیدنز تصریح می‌کند ماهیت نهادهای مدرن عمیقاً وابسته به ساز کارهای اعتماد به نظام‌های انتزاعی به ویژه نظام‌های تخصصی است و طبیعی است که در اجتماعات سنتی، نه نیازی به چنین اعتماد هست و نه امکان شکل‌گیری آن وجود دارد. همچنین به نظر می‌رسد که نوع و شیوه جامعه‌پذیری زنان نیز به نوعی تبیین کننده میزان متوسط اعتماد، خصوصاً پایین بودن اعتماد تعمیم یافته باشد. شیوه‌ای که مبتنی بر بدگمانی، احتیاط و دوری‌گزینی از دیگران خصوصاً دیگران ناآشنا، مانع شکل‌گیری زمینه اصلی برای ایجاد اعتماد تعمیم یافته چه در سطح اشخاص و چه در نسبت به اصول انتزاعی و به صورتی غیرشخصی باشد و به نظر می‌رسد که محور اصلی زنان برای ایجاد ارتباط احتیاط به جای اعتماد است.

از میان عوامل تأثیرگذار بر اعتماد اجتماعی زنان، متغیر طبقه اجتماعی، سنت‌گرایی و ویژگی‌های شخصی فاقد تأثیر بودند. که این یافته با برخی تحقیقات قبلی هم‌خوانی ندارد. به نظر می‌رسد با توجه به این که بخش عمده زنان بروجن غیرفعال (خانه‌دار) و از سطح تحصیلات متوسط (اکثراً دیپلم) برخوردار هستند، می‌توان چنین تعبیر نمود که اکثراً از طبقه اجتماعی به مفهوم آن چه در جوامع مدرن مورد نظر است، بی‌اطلاع باشند و در نتیجه در طبقه‌بندی خود، بیشتر از تعاریف ذهنی خودشان از طبقه و ملاک مقایسه با دیگران استفاده نموده‌اند و با توجه به این که هنوز در میان جامعه زنان بروجن ساده‌زیستی و قناعت‌پیشگی، ارزش‌های هستند که افراد هنوز در شکل‌دهی مناسبات اجتماعی و رفتار خود از آن‌ها تبعیت می‌کنند، در نتیجه می‌توان انتظار که طبقه اجتماعی فاقد تأثیر بر اعتماد اجتماعی زنان باشد. دو متغیر سنت‌گرایی و ویژگی‌های شخصی، در آزمون دو متغیره رگرسیون دارای تأثیر بر میزان

اعتماد اجتماعی زنان بودند، که این تأثیر در آزمون چند متغیره رگرسیون تأثیر خود را به دلیل تأثیر دیگر متغیرها از دست داده‌اند.

همچنین نتایج حاصل از رگرسیون چند متغیره، متغیرهای اعتماد اجتماعی خانواده و اعتماد خویشاوندان، دین‌داری و احساس امنیت دارای تأثیر مستقیم و معناداری بودند و متغیر غرب‌گرایی دارای تأثیر منفی و معناداری بر میزان اعتماد اجتماعی زنان بودند، که این حاکی از نوع بافت قومی و طایفه‌ای شهر بروجن است و در این میان زنان به عنوان یک رکن مهم و ترویج دهنده روابط و تعاملات میان اعضای خانواده و خویشاوندان محسوب می‌شود، پس می‌توان انتظار داشت که این دو متغیر بیشترین تبیین‌کننده اعتماد اجتماعی زنان باشند. همچنین با توجه به نفوذی که دین در لایه‌های مختلف جامعه و باورها و اعتقادات افراد جامعه و خصوصاً زنان دارد، این متغیر نیز به عنوان یک متغیر تأثیرگذار بر اعتماد اجتماعی زنان مورد تأیید قرار گرفت. احساس امنیت نیز دارای تأثیر مستقیم و معناداری با اعتماد اجتماعی زنان دارد، که نشان می‌دهد زمانی که افراد در کنار سایر شهروندان احساس امنیت داشته باشند به تبع آن احساس مسئولیت و تعهد در ابعاد مختلف تقویت می‌شود که این عوامل نهایتاً می‌توانند اعتماد اجتماعی را تقویت کنند. متغیر دیگری که بر اعتماد اجتماعی زنان دارای تأثیر است غرب‌گرایی است. بر خلاف نظر فوکویاما، تأثیر غرب‌گرایی بر اعتماد اجتماعی منفی است. شاید این نتیجه به این دلیل باشد، که غرب‌گرایی ما ایرانیان بیشتر مبتنی بر فردگرایی است و این فردگرایی منتج به کاهش میزان اعتماد اجتماعی می‌شود.

منابع

۱. اختر محقق، مهدی (۱۳۸۵)، سرمایه اجتماعی، ناشر مهدی اختر محقق، تهران، چاپ اول.
۲. اوفه، کلاوس (۱۳۸۴)، چگونه می‌توان به شهروندان اعتماد داشت؟، در کتاب سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، تهران، نشر شیرازه، گردآوری کیان تاجبخش.
۳. پاتنام، رابرت، (۱۳۸۴)، جامعه برخوردار، سرمایه اجتماعی و زندگی عمومی، تاجبخش، کیان، سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، مترجمان افشین خاکباز، حسن پویان؛ نشر شیرازه، تهران

۴. ربانی، علی و گنجی، محمد (۱۳۸۷)، تحلیل بر رابطه دین‌داری و سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۴۱.
۵. ریتزر، جورج (۱۳۸۱)، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، انتشارات علمی، تهران.
۶. زین‌آبادی، مرتضی (۱۳۸۷)، بررسی اعتماد در جامعه ایران و راه‌های بازسازی آن، پژوهش‌نامه اعتماد اجتماعی، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، پژوهش‌نامه شماره ۱۶، تابستان.
۷. سمعی، زهره (۱۳۸۷)، اعتماد اجتماعی و خانواده، پژوهش‌نامه اعتماد اجتماعی، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، پژوهش‌نامه شماره ۱۶، تابستان.
۸. فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹)، پایان نظم، بررسی سرمایه اجتماعی و حفظ آن، ترجمه غلام‌عباس توسلی، نشر جامعه ایرانیان، تهران.
۹. فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی و جامعه مدنی، چاپ شده در تاجبخش، کیان، سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، مترجمین افشین خاکباز، حسن پویان؛ نشر شیرازه، تهران.
۱۰. کتابی، محمود و دیگران (۱۳۸۹)، سنجش اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن در مراکز شهرستان‌های چهارمحال و بختیاری، مجله جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و یکم، شماره پیاپی ۴۰.
۱۱. کلمن، جیمز (۱۳۷۷)، بنیاد نظریه‌های اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، نشر نی، تهران چاپ دوم.
۱۲. کوئن، بروس (۱۳۷۶)، مبانی جامعه‌شناسی، ترجمه غلام‌عباس توسلی و رضا فاضل، تهران، انتشارات سمت.
۱۳. گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷)، جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، انتشارات نی، چاپ پنجم.
۱۴. گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸)، تجدد و تشخیص، ترجمه ناصر موفقیان، تهران، نشر نی.
۱۵. هزارجریبی، جعفر و صفرشالی، رضا (۱۳۸۹)، بررسی عوامل موثر بر اعتماد اجتماعی شهروندان، مجله جامعه‌شناسی کاربردی، مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، زمستان، پیاپی ۳۶.

16. Fukuyama, Francis, (2002), Social Capital And Development: The Coming Agenda, SAIS Review, Vol. XXII, No. 1.

17. -Taylor, Poul (2006), Americans and Social Trust: Who, Where and Why. <http://pewresearch.org>.

18. you.jong- sung (2005), a study of social Trust in south korea, www.irps.ucsd.edu/assets/003/5239. Is you@fas.harvard.edu.